

Anförande

Riksbankschef Urban Bäckström

TORSDAG DEN 6 MARS 1997

Penningpolitiken och arbetslösheten

Nationalekonomiska Föreningen

Först vill jag tacka för inbjudan till kvällens diskussion. Det är tredje året i rad som penningpolitiken står på dagordningen här i Nationalekonomiska Föreningen. Mitt inledningsanförande första gången 1995 handlade om vikten av låg inflation samt prisstabilitetsmålets bakgrund och innebörd. Förra året tog jag upp frågor som rörde penningpolitikens utformning och effekter samt de överväganden som legat bakom de penningpolitiska besluten under de senaste åren. I kväll kommer jag att bygga vidare på dessa diskussioner och därefter behandla penningpolitiken och den höga arbetslösheten i vårt land.

Utvecklingen i svensk ekonomi

Efter den djupa nedgången i svensk ekonomi i början av 1990-talet är Sverige inne på det fjärde året av ekonomisk tillväxt. Sedan 1994 har den genomsnittliga produktionsökningen varit 2,8 procent per år, vilket är betydligt högre än den genomsnittliga tillväxt vi varit vana vid under de senaste decennierna.

Under 1994 och 1995 var BNP-ökningen i genomsnitt så hög som 3,5 procent per år. Produktionsökningen var koncentrerad till den konkurrensutsatta sektorn och industrin upplevde den snabbaste konjunkturuppgången på mycket länge, vilket ledde till kapacitetsproblem trots en relativt snabb investeringsökning. Den snabba tillväxten var därför inte uthållig. Till detta kom att förtroendet för den ekonomiska politiken var svagt, till följd av svaga statsfinanser och en oförmånlig inflationshistoria. Det fanns en bristande tilltro till att expansionen i ekonomin

SVERIGES RIKSBANK

Telefon
08-787 00 00

Telefax
08 - 21 05 31

E-post
registratorn@riksbank.se

skulle kunna fortsätta utan att inflationen tog fart. Inflationförväntningarna steg. Fler och fler började räkna med en stigande inflation. Allt detta tog sig bl.a. uttryck i stigande långa räntor, en svag krona, ökade producentpriser och tilltagande löneökningar.

Riksbanken stramade därför åt räntepolitiken med början i augusti 1994. Från en del håll hördes då kritik mot den penningpolitiska åtstramningen eftersom inflationen inte hade börjat accelerera. Men det är just det som var avsikten. Om penningpolitiska åtgärder sätts in i tid, kan inflationsförloppet hejdas innan det tagit fart. När väl inflationen kommit igång krävs mer omfattande penningpolitiska åtgärder för att komma tillbaka till en låg inflation.

Kraftfulla åtgärder har också vidtagits under flera år för att komma till rätta med underskotten i statens budget. Konvergensprogrammet gör med sina halvårsvisa kontrollstationer det möjligt för olika aktörer att följa det politiska systemets vilja att fullfölja budgetsaneringen och att nå målet om balans 1998. Regeringsföreträdare har även uttalat ambitionen att nå överskott därefter. Saneringen av statsfinanserna ledde till en påtaglig ökning av förtroendet för den ekonomiska politiken och en väsentlig nedgång av inflationsförväntningarna från hösten 1995 och under 1996. Det är i sin tur en grundläggande förutsättning för en i längden stabil tillväxt. Riksbanken kunde under 1996 successivt sänka styrräntan till den lägsta nivån på över 30 år.

Produktionsökningen dämpades mot slutet av 1995 och uppgick troligen endast till mellan 1 och 1,5 procent under 1996. Avmattningen verkar dock ha blivit relativt mild. Efterfrågeutvecklingen i ekonomin synes vara god, i synnerhet om man beaktar att den snabba lageravvecklingen under 1996 höll tillbaka ökningen i produktionen i den privata sektorn. Att företagen justerar sina lager efter några års produktionsökning är inte ovanligt. Lageranpassningen tycks inte ha återverkat negativt på den privata konsumtionen. Under andra halvåret 1996 ökade privatkonsumtionen, samtidigt som exportefterfrågan fortsatte att stiga. I takt med att neddragningen av lagren slutförs bör därför den inhemska och internationella efterfrågan kunna generera en accelererande produktionstillväxt under loppet av 1997 och 1998.

Mot bakgrund av de lediga resurserna i ekonomin är det min bedömning att det inte behöver uppkomma inflationsdrivande kapacitetsbegränsningar under de närmaste åren. Fortsätter även inflationsförväntningarna att vara låga och förtroendet för den ekonomiska politiken i stort att vara stabilt kommer även detta att bidra till en dämpad inflationsutveckling framöver.

Sedan i höstas har vi haft några månader då konsumentpriserna varit lägre än ett år tidigare. När prisutvecklingen analyseras är det dock viktigt att skilja mellan temporära effekter på inflationen och den underliggande inflatoriska processen. I januari i år låg konsumentpriserna 0,1 procent lägre än motsvarande månad 1996. Det innebär dock inte att Sverige präglas av deflation i dess egentliga bemärkelse. De fallande priserna beror på temporära effekter och främst på att Riksbanken sänkt reporäntan kraftigt under 1996. Rensat för räntekostnader för egna hem var inflationen ca 1,5 procent i januari 1997.

Inflationsutsikterna talar för att det finns utrymme för en nedgång i de långa räntorna. Dessutom talar underliggande ekonomiska faktorer för att kronan blivit undervärderad efter de senaste månadernas försvagning och att den bör kunna appreciera.

Penningpolitiken verkar för närvarande vara väl avvägd. Stora förändringar har skett bl.a. i reporäntan under det gångna året. Det behövs tid för att utvärdera effekterna av dessa. Till bilden hör också utvecklingen på de finansiella marknaderna under de senaste månaderna. Också den motiverar att penningpolitiken bedrivs med försiktighet.

Jag kan konstatera att svensk ekonomi förefaller ha kommit en bra bit på väg i anpassningen mot en låginflationsekonomi och mot en uthållig och stabil tillväxt. Vad som däremot är oroande är att återhämtningen av sysselsättningen verkar gå betydligt trögare och att arbetslösheten alljämt ligger högt.

Hög kostnad för arbetslösheten

Diagram 1: Total och öppen arbetslöshet i Sverige 1965-1996

Diagram 1 visar att den öppna arbetslösheten steg kraftigt i Sverige i början av 1990-talet. Från att länge ha pendlat mellan 2 och 3 procent hamnade den kring 8 procent. Samtidigt ökade deltagandet i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Den totala arbetslösheten hamnade kring 13 procent, dvs en uppgång med nästan 10 procentenheter eller med uppemot en halv miljon människor. Det är den högsta nivån sedan 1930-talet. Det är främst bland ungdomar som arbetslösheten är hög, se *diagram 2*. Sverige förefaller ha hamnat i en situation som liknar många andra europeiska länders.

Diagram 2: Arbetslösheten bland olika åldersgrupper

Hög arbetslöshet är förenad med allvarliga sociala problem och stora ekonomiska kostnader. De långsiktiga ekonomiska kostnaderna för arbetslösheten i termer av BNP kan sägas uppgå till ungefär samma storleksordning som arbetslösheten.¹ Kostnaden för uppgången av den svenska arbetslösheten kan på så sätt uppskattas till omkring 10 procent av BNP per år, eller motsvarande 150 miljarder kronor. Kostnaden för den offentliga sektorn i form av minskade skatteintäkter och ökade utgifter för bl.a. arbetslöshetsunderstöd kan rentav vara så hög som 9 procent av BNP, eller 135 miljarder kronor, med tanke på hur känsliga den offentliga sektorns finanser är för variationer i arbetslöshet och produktion.²

Omvänt innebär en påtaglig nedgång av arbetslösheten både minskade sociala påfrestningar och betydande ekonomiska vinster. Exempelvis skulle en halvering av den öppna arbetslösheten från 8 till 4 procent uppskattas leda till långsiktiga produktionsvinster på 4 procent av BNP med samma sätt att räkna och förbättra de offentliga finanserna med så mycket som drygt 50 miljarder kronor per år.

Enkla beräkningar av det här slaget är naturligtvis osäkra, men de kan ändå tjäna som illustration på vilka ekonomiska vinster det kan vara fråga om vid en påtaglig nedgång av arbetslösheten.

¹ Det förutsätter att ekonomins kapitalstock ändras i ungefär samma utsträckning som sysselsättningen och att den genomsnittliga produktiviteten är oförändrad.

² Se t.ex. Johan Fall, (1996), "Strukturella perspektiv på de offentliga finanserna", Penning- och Valutapolitik, nr 4, 1996, Sveriges Riksbank.

Vad kan Riksbanken och penningpolitiken göra?

Det fanns en tid då många ansåg att problem med mycket hög arbetslöshet kunde lösas med en allmänt expansiv ekonomisk politik. Sänkta räntor, devalveringar eller finanspolitisk expansion sågs som vägar att få efterfrågan att öka, produktionen att stiga, sysselsättningen att förbättras och således arbetslösheten att minska. Det är inte ovanligt att höra förespråkare för liknande synsätt även i dagens diskussion. Eftersom budgetsaneringen sätter gränser för vad finanspolitiken kan göra, riktas uppmärksamheten mot penningpolitiken. Företrädare för denna ståndpunkt menar att om Riksbanken bara hade en vidare målsättning än att bekämpa inflationen så skulle arbetslöshetsproblemen kunna lösas. Riksbanken bör därför ha uttalade mål också för tillväxt, sysselsättning och arbetslöshet, kan det heta, och dessa mål bör vara lika viktiga som att hålla inflationen under kontroll.

Det är kanske inte så förvånande om jag säger att jag inte delar den uppfattningen. Den nuvarande situationen på arbetsmarknaden är mer komplicerad än så.

En expansiv ekonomisk politik - som söker driva fram en efterfrågan som inte är förenlig med vad ekonomin uthålligt kan producera - skulle över tiden rentav riskera att förvärpa situationen på arbetsmarknaden. Inflationen skulle öka och ekonomin fungera sämre. Det är heller inte så att en högre inflation skulle leda till permanent högre sysselsättning och varaktigt lägre arbetslöshet. Låt mig illustrera det med ett exempel.

Antag att inflationen ligger på 2 procent i utgångsläget och att penningpolitiken läggs om i expansiv riktning utan tanke på ekonomins uthålliga produktionsförmåga. Om löneavtal slutits för en längre period, så skulle en ökad inflation till säg 5 procent i bästa fall kunna bidra till en kortsiktigt ökad sysselsättning, eftersom de reala lönekostnaderna minskar för företagen. Så småningom kommer dock 5 procents inflation att uppfattas som normalt och lönekraven kommer att utgå från denna nivå. Med högre nominella löneökningar ökar reallönerna åter och arbetslösheten tenderar att gå tillbaka till ursprungsnivån. För att än en gång försöka höja sysselsättningen och minska arbetslösheten krävs nu att inflationen ökar ytterligare från 5 procent till säg 8 procent, och förloppet upprepas än en gång. Det enda man i slutändan åstadkommit är en genomsnittligt högre inflation och en sämre fungerande ekonomi. Arbetslösheten ligger kvar på den ursprungliga nivån.

Den nivå på arbetslösheten till vilken ekonomin återvänder när inflationsförväntningarna anpassats till den faktiska inflationen brukar kallas för *jämviktsarbetslösheten*. Den kan inte påverkas av penningpolitik utan bestäms i huvudsak av strukturella faktorer som demografisk och teknologisk utveckling och institutionella förhållanden på arbetsmarknaden. Det jag här beskrivit är läroboksmodellen för den långsiktiga Phillips-kurvan.

Innebörden är att det finns en långsiktig tillväxtbana för ekonomin som beror av underliggande strukturella faktorer. Finans- och penningpolitiken kan under vissa förutsättningar påverka ekonomins fluktuationer kring denna långsiktiga bana, även om man inte kan förvänta sig att det går att finjustera efterfrågeutvecklingen. En bärande tanke bakom en prisstabilitetsinriktad penningpolitik är att ekonomin uthålligt skall kunna expandera längs den långsiktiga tillväxtbanan. Om denna bana medger en snabb produktionsutveckling blir också tillväxten hög. Om där-

emot produktionspotentialen ökar långsamt blir tillväxten i ekonomin svag, även om penningpolitiken skulle vara mycket expansiv och möjligen tillfälligt förändra bilden.

En mycket viktig slutsats är att det inte varaktigt går att uppnå en låg arbetslöshet genom att acceptera en permanent hög inflation. Det går med andra ord inte att varaktigt skapa sysselsättning genom att föra en expansiv penningpolitik och bortse från var jämviktsarbetslösheten ligger och vad ekonomin uthålligt kan producera. Ju närmare kapacitetstaket produktionen befinner sig, och ju lägre arbetslösheten blir i förhållande till jämviktsarbetslösheten, desto större blir risken för ökad inflation.

Av detta följer också att det är viktigt att avgöra om jämviktsarbetslösheten stigit. Har den det bör åtgärder vidtas som inriktas på att få ned just jämviktsarbetslösheten, något som ligger utom räckhåll för penningpolitiken.

Var ligger jämviktsarbetslösheten?

Var ligger då jämviktsarbetslösheten i Sverige för närvarande? Som alltid när man går från den teoretiska analysen till ekonomin i praktiken blir allt mycket svårare. Jämviktsarbetslösheten är en storhet som inte är observerbar. Man måste förlita sig på uppskattningar och sådana är som alltid behäftade med osäkerhet och skall därför tolkas med försiktighet.

Uppskattningar som gjorts tyder på att den svenska jämviktsarbetslösheten har ökat under 1990-talets inledande år och nu ligger någonstans i intervallet 4,5 till 7,5 procent, uttryckt som öppen arbetslöshet.³ Även OECD räknar med en kraftig ökning under 1990-talet och bedömer i sin senaste Sverigerapport att jämviktsarbetslösheten nu ligger mellan 6 och 7 procent.⁴

Alla är dock inte eniga om att jämviktsarbetslösheten skulle ha stigit kraftigt.⁵ Det som ändå talar för att så är fallet, även om vi inte kan vara säkra på var den exakta nivån ligger, är att den nuvarande höga arbetslösheten annars skulle ha en starkt återhållande inverkan på lönebildningen. Den faktiska löneutvecklingen tyder dock inte på det.

Slutsatsen blir därför att penningpolitiken inte påtagligt kan sänka arbetslösheten. De flesta konjunkturbedömare räknar även med att arbetslösheten kommer att fortsätta att ligga på en hög nivå även om tillväxten blir hygglig under de närmaste åren. Om vi varaktigt skall komma ens i närheten av de arbetslöshetssiffror vi varit vana vid i Sverige, krävs därför en ordentlig diskussion av vilka åtgärder som krävs för att få ned jämviktsarbetslösheten.

³ Se t.ex. Lars Calmfors, (1995), "Will high unemployment in Sweden become persistent?", Swedish Economic Policy Review, vol 2, No 1.

⁴ Economic Surveys - Sweden 1997, OECD, Paris.

⁵ Se t.ex. Rune Åberg, (1997), "Är stigande jämviktsarbetslöshet huvudproblemet på arbetsmarknaden?", Ekonomisk Debatt, årgång 25, nr 1.

Utvecklingen i USA, Västeuropa och Sverige

Inte bara Sverige har hög arbetslöshet. Det är också något som präglar i stort sett hela EU-området. Den europeiska arbetslösheten har dessutom legat på en hög nivå under en stor del av 1980-talet. I USA har däremot arbetslösheten pendlat kring 6 procent under de senaste 25 åren utan att visa någon trend uppåt.

Den direkta orsaken till skillnaderna mellan EU och USA är att sysselsättningen ökat väsentligt snabbare på andra sidan Atlanten. I USA har sysselsättningen stigit med drygt 60 procent under de senaste dryga 25 åren, medan motsvarande siffra för EU endast är 15 procent. Visserligen har antalet nyanställda ökat med någon procent i Europa i samband med konjunkturuppgångarna, men nästan lika många jobb har försvunnit i konjunkturedgångarna. Så har det inte varit i USA. Där har en nettoökning skett, sett över konjunkturcyklarna.

Det råder delade meningar bland ekonomer om orsakerna bakom utvecklingen. *En del ekonomer* pekar på underliggande *strukturella faktorer* som orsak till att jämviktsarbetslösheten ökat. En hypotes, som bl.a. den amerikanske ekonomen Paul Krugman pekat på, är att vissa typer av arbetskraft t.ex. lågutbildade fått det allt svårare att konkurrera på arbetsmarknaden.⁶ Detta hänger huvudsakligen samman med en teknisk utveckling där manuella arbeten ersätts med maskiner, men förmodligen även med en ökad konkurrens från länder med betydligt lägre lönenivå. Det framhålls ofta att effekterna av detta motverkats av en ökad lönespridning. Det har i sin tur stimulerat en framväxande privat tjänstesektor. Sysselsättningen har därför ökat snabbt i USA. I Europa har utvecklingen däremot resulterat i en ökad arbetslöshet. Arbetsmarknaden och lönebildningen har där inte medgett samma utveckling som i USA.

Även en lägre genomsnittlig reallöneutveckling i USA jämfört med Europa kan ha verkat i samma riktning och lett till en snabbare sysselsättningsutveckling. Eftersom reallönerna stigit snabbt inom EU har kapitalintensiva sektorer gynnats och användning av kapitalintensiv teknik stimulerats. Samtidigt har företag med låg produktivitet krympt sin verksamhet eller slagit igen. På så sätt har produktiviteten stigit och sysselsättningsökningen varit svag. Utvecklingen i USA är den omvända. Stagnerande reallöner har hållit tillbaka behovet att rationalisera bort arbetskraft och investera i kapitalintensiv utrustning, vilket har lett till en snabb sysselsättningsökning.⁷

Diagram 3a: Reallön och sysselsättning i USA och EU, 1970-1997

Diagram 3a visar att de genomsnittliga reallönerna i USA totalt sett ökat med 15 procent sedan 1970, medan de stigit med hela 60 procent i EU. Det framgår också, som jag sade tidigare, att utvecklingen för sysselsättningen varit den omvända.

Diagram 3b: Reallön och sysselsättning i Nederländerna och Sverige 1970-1997

⁶ Paul Krugman, (1994), "Past and Prospective Causes of High Unemployment" i "Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options", Federal Reserve Bank Kansas City.

⁷ Se Assar Lindbeck, (1996), "Sysselsättningsproblemet i Västeuropa", Ekonomisk Debatt, årg 24, nr 7, 1996.

Det finns dock positiva exempel i Europa. Nederländerna är ett av få europeiska länder som lyckats vända sysselsättningskurvan från mitten av 1980-talet, se *diagram 3b*. Arbetslösheten har på 10 år i stort sett halverats från 12 till drygt 6 procent. En faktor bakom detta är att reallönerna ökat mycket måttligt och sysselsättningen därför stigit av det skälet. Arbetsmarknaden har sannolikt förbättrat sin anpassningsförmåga. Man kan även notera en uppgång i antalet deltidsanställda i Nederländerna, som sannolikt både är ett uttryck för en ändrad efterfrågan på arbetskraft, men också ett ändrat utbud. Utvecklingen i Nederländerna visar att sysselsättningsutvecklingen kan vändas.

Det här visar, tycker jag, att den diskussion som nu förs i Sverige om en ny modell för lönebildningen inte bör ha Europa totalt sett som förebild. Skulle de genomsnittliga reallönerna i Sverige växa i den takt som skett i hela Europa under det senaste kvartsseket kan detta försvåra en nedgång av arbetslösheten. Snarare borde förebilden vara Nederländerna.

Den svenska utvecklingen liknar den inom hela EU. Sett över hela perioden har sysselsättningen rentav näst intill stagnerat. På samma sätt som i Europa i stort har reallönerna stigit relativt snabbt, även om utvecklingen hållits tillbaka av successiva devalveringar som drivit upp inflationen, vilket förmodligen påverkat produktions-tillväxten negativt.

Diagram 4: Kumulativ förändring av sysselsättningen i privat och offentlig sektor samt totalt i Sverige 1960 till 1996

Att Sverige står inför stora utmaningar när det gäller den framtida sysselsättningsutvecklingen framgår av diagram 4, som visar att det netto inte på länge skapats några nya jobb i den privata sektorn. Det är denna utveckling som måste brytas. Under högkonjunkturår har sysselsättningen visserligen ökat något, men i stort sett lika många arbetstillfällen har försvunnit i den efterföljande nedgången. Den stigande sysselsättningen i ekonomin totalt sett kom till stånd genom att den offentliga sysselsättningen ökade. Mellan 1960 och 1990 skapades en miljon nya jobb i den sektorn. När nu det politiska systemet av olika skäl tvingats att bryta expansionen av den offentliga sektorn har också sysselsättningen minskat.

Diagram 5: BNP i USA, EU, Nederländerna och Sverige 1970-1996

Jag tycker det är viktigt att konstatera att det inte är någon större skillnad i BNP-tillväxt mellan USA, EU och Nederländerna. Ändå har sysselsättningsutvecklingen varit så markant annorlunda. Det är således inte en högre efterfrågan beroende på en mer expansiv penning- och finanspolitik som kan förklara att det skapats så många nya jobb i USA eller under den senaste tioårsperioden även i Nederländerna. Detta är en indikation på att det ligger strukturella faktorer bakom utvecklingen i Västeuropa som helhet. Inte minst lönebildningen tycks spela en viktig roll.

Diagram 5 visar också på den svaga tillväxten i Sverige. Även detta är en intressant observation i detta sammanhang. Om produktionspotentialen ökar långsamt, av strukturella skäl, blir tillväxten svag även om den ekonomiska politik är expansiv. Trots devalveringar och finanspolitisk expansion, som syftat till att driva på efterfrågeutvecklingen har tillväxten ändå blivit lägre än i många andra industriländer.

Detta är en viktig lärdom när vi diskuterar penningpolitikens roll och uppgifter idag.

För *andra ekonomer* är frågan inte så mycket varför sysselsättningen utvecklats svagt och arbetslösheten ökat, utan varför den tenderar att stanna kvar på höga nivåer. Begreppen *hysteresis* och *persistens* brukar användas för att beskriva varför arbetslösheten efter en ökning tenderar att fastna på en hög nivå eller varför den endast långsamt anpassar sig ned mot normala nivåer.⁸ Den s.k. insider-outsider-modellen ger en förklaring varför ihållande persistenstendenser uppkommer. Den går i grova drag ut på att en ökning av arbetslösheten inte leder till att lönekraven hålls tillbaka därför att de arbetslösa, eller "outsiders", inte har något inflytande över löneförhandlingarna. Istället för en återhållen löneökningstakt med lägre kostnader för företagen och möjligheten till ett ökat antal anställda, förblir löneökningarna höga och "outsiders" arbetslösa. I strikt mening menar en del att det inte är fråga om en ökning av jämviktsarbetslösheten, men det rör sig ändå om en mer eller mindre varaktig arbetslöshet.⁹

I Sverige tenderade löneökningarna att accelerera i samband med avtalsrörelsen 1995 trots den höga arbetslösheten. Vi har kunnat ta del av uttalanden från representanter för arbetsmarknadens parter som visar en tendens till att man prioriterar ökade reallöner snarare än ökad sysselsättning. Låt mig citera (ur *Finanstidningen* den 14 oktober 1996): "*Det finns ingen direkt koppling mellan vårt kommande lönebud och antalet arbetslösa*". Detta är en illustration av teorierna om "insiders" och "outsiders" på arbetsmarknaden.

Kostnaden för att anställa och säga upp personal är en anledning till "insiders" inflytande över lönebildningen, vilket kan påverka möjligheterna att få ned arbetslösheten. Under den senaste konjunkturuppgången i svensk ekonomi ökade antalet arbetade timmar i en omfattning som motsvarar 130.000 nya jobb, men endast 85.000 personer anställdes. Den direkta orsaken är att medelarbetstiden ökat, vilket naturligtvis kan ha berott på en ökad vilja att gå upp från deltid till heltid och att arbeta övertid till följd av ett ansträngt privatekonomiskt läge. Samtidigt går det inte att utesluta att arbetsgivarna blivit mindre benägna att anställa ny arbetskraft och istället tenderar att vilja öka användningen av redan befintlig arbetskraft då efterfrågan ökar. Viljan hos arbetsgivarna att införa konjunkturanpassad arbetstid kan också vara ett uttryck för det.

Skillnaderna mellan de olika förklaringsmodellerna skall inte överdrivas. Det finns flera gemensamma drag, vilket gör det svårt att i praktiken dra en skarp skiljelinje mellan dem. Det mesta talar för att flera orsaker ligger bakom den höga jämviktsarbetslösheten såväl i Västeuropa som i Sverige. Eftersom strukturen och institutionerna på den svenska arbetsmarknaden i mångt och mycket liknar den i övriga Västeuropa är det rimligt att förmoda att samma krafter verkat även i vårt land, men att dess genomslag och betydelse länge dolts genom en expansiv men i längden ohållbar ekonomisk politik.

⁸ Anders Björklund, Per-Anders Edin, Bertil Holmlund och Eskil Wadensjö, (1996), *Arbetsmarknaden*, SNS förlag, Stockholm.

⁹ Exempel på en förklaring av persistensteorier ges av Lindbeck, (1993), "Unemployment and Macroeconomics", MIT Press, och av Snower, (1994), "Commentary: The Extent of High Unemployment in OECD Countries" i "Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options", Federal Reserve Bank Kansas City.

Hög mer eller mindre varaktig arbetslöshet eller hög jämviktsarbetslöshet är ett tecken på en dåligt fungerande arbetsmarknad och dessa problem har i sin tur sin grund i lönebildningen - eftersom just prisbildningen är den centrala marknads-mekanismen.

Avslutning

Det bästa bidrag penningpolitiken kan ge till en bättre fungerande ekonomi med ökad sysselsättning och tillväxt är att vidmakthålla en låg och stabil inflation. På så sätt kan ekonomin expandera längs ekonomins långsiktiga tillväxtbanan. Om denna bana, som beror av strukturella faktorer, medger en snabb produktionsutveckling blir också tillväxten hög. Om däremot produktionspotentialen ökar långsamt blir även tillväxten i ekonomin svag, även om penningpolitiken skulle vara mycket expansiv.

Det mesta talar för att det inte går att med traditionell efterfrågepolitik påtagligt sänka arbetslösheten. De flesta konjunkturbedömare räknar även med att arbetslösheten kommer att fortsätta att ligga på en hög nivå även om tillväxten blir hygglig under de närmaste åren.

Hur man än ser på orsakerna till den höga arbetslösheten spelar arbetsmarknadens funktionssätt en viktig roll för möjligheterna att vända utvecklingen. Jag har inte närmare gått in på enskilda tänkbara åtgärder som exempelvis stimulerar sysselsättning i privat sektor, bidrar till en bra fungerande lönebildning, stimulerar den enskilde att söka och acceptera jobb och att upprätthålla och utveckla sin kompetens. Jag tror, liksom Assar Lindbeck¹⁰ nyligen framhållit, att arbetslöshetsproblemen i Sverige, liksom i hela Västeuropa, sammanhänger med ett stort antal faktorer som har med arbetsmarknadens funktionssätt att göra.

Även om vi inte på förhand kan vara säkra på vilka åtgärder som kan ha störst betydelse så hamnar arbetsmarknadens funktionssätt i centrum och därmed även arbetsmarknadens parter. Det gäller såväl företrädare för arbetsgivare som för arbetstagare. Klimatet på arbetsmarknaden kommer att spela en viktig roll för möjligheterna att reducera den höga arbetslösheten.

Frågan är om en samförståndsanda kan komma till stånd där sysselsättningen prioriteras i lönebildningen. En viktig lärdom verkar vara att Sverige inte bör rikta in sig på en norm för lönebildningen som ligger på en genomsnittlig Västeuropeisk nivå eftersom denna relativt höga nivå kan försvåra en nedgång av arbetslösheten. Snarare borde förebilden vara Nederländerna.

Frågan är också om det går att få till stånd en samförståndsanda om utformning och reformering av olika regler på arbetsmarknaden och om andra åtgärder, som kan bidra till att få ner arbetslösheten.

Min avsikt har inte varit att här i kväll komma med en djupare analys av problemen på arbetsmarknaden och inte heller med svar på vad som behöver göras. Däremot kanske jag har bidragit med att ställa några av de frågor som behöver besvaras och definierat penningpolitikens roll och möjligheter. Om vi varaktigt skall komma ens i närheten av de arbetslöshetssiffror vi varit vana vid i Sverige, krävs en ordentlig diskussion av vilka åtgärder som krävs för att få ned arbetslösheten.

¹⁰Se not 7.

